

ivan tabaković

svemirska pojava, 1959

rabadžiski zaptivene a razglašene tek na dugim putovanjima (vremenskim) i lirske, morzeovske, elijarovske lozinke, on je ostvario ono što nije posao za rukom romantizmu i Lazi Kostiću i odlučio dalje istraživanje u poziciji, dalje avanturice i hrabrosti praktične poetike svetišta koja je, bukuvši spektaklom, požarom nadrealizma determinisala Oskara Davića iako se dougo činilo da je na spisku Rastkovića „krivica“ jedino na svoj način temeljno ostao Milan Dedinac, liričan ona serbijske tajne što je in nuce savlada rezignaciju Disa, Bojića i Nastasijevića i na jezik tihine prevela melanoliju Crnjanskog, Stražilova uposte. Istočnica ocena se više ne može izbegavati: zalednička vera u Modernu (1900–1918) i Modernističku književnost (1918–1930), snabdjevajući nas fuznotama u kojima je zamršena socijalna realnost suptilniji merilač vrednosti od svih lipo pisanih individualista, proglašena je verom u literaturu i civilizaciju istovremeno. Ako konvencionalna istorija književnosti ne može da uključi anteme pomoću kojih bi hvatala ptičje eholalije i socijalne, svetskim ratom elektrizovane i hipnotisane glasine „Otkrivenja“, onda se vratimo poeziji sebično, pojedinačno, prveravajući se spontanom genezom poezije od prvih društveno budnih, domaćih glasova. Poznata je činjenica koja je pretvorena u legendu, da je recimo Milan Rakić sa 60 pesama postao ceo pesnik, pesni profesionalan. Međutim, kada pravo istoriji i autsajderima istorije poezije da pred zdanjem, pred mukom godina, pred Sar planinom, Smirnom, Budvom, Weltanschauungom, pred lokomotivom, pred džunglom na kaldiromi, pred Ratarskom ulicom, pred Velikim drugom, pred tajnom rođenja, pred Vučitrnskim mostom, pred sklopzorjem, kapcima, intuicijom, praskozorjem, jednom rečju pred tipično industrijskom alegorijom „Otkrivenja“, otkuda im pravo na predrasudu da je Rastkovo poetsko delo samo komad, torzo, nezavršeni aktivitet, obećanja, komad zavojna na opljenu ratom. Ličnost Rastkovića jedinstvena je i karakteristična: izvedeni ga je neodlučnosti, mi se odlučujemo za nove vidove, za nove pukle vidike poezije, koja nikako neće da starim meraama

meri, da drevnim krojevima kroji, da neplodnim kompasima otvara svetove, kada su oni ponovo, krvavo otkriveni Verdenom, Marnom i Moravom, zemljotresima, izbeglicama, brodolomima, sirotinjom, pogrešnim i promašenim ugovorima nejskim, senžermenskim, lokarskim i bujicom čudesa koja su naliyalva krv u oči i koja nisu hitala za restauracijom poezije, etike, lirike, madrigala, nočturna i belog stiha, već za krikom, opomenom, za jednom moralnom, socijalnom, delatnosću prve svega*, pre jutre.

Drugim rečima, Rastku Petroviću nedostaje mnogo da bi bio gradjančki pesnik. Čak i kada je bio usamljen, napušten ili na vrhuncu hude slave, i blizu dokumenta koji su ga mogli naterati da veruje sada ne samo u „veliki, divni, pijani fizički život“, nego i u sintetičke odjeke svoje poezije, kao vitalističkoj plakata industrijske epohe, — on je dozvoljavao sebi pravo na medjuprobore u kojima se dalje, sve dalje, zadržava prevod života i rečnih rastinja, pada reka, jurenja oblaka, ali za sebe. Ozbiljnost je bila urođena pesniku, a njegov ideal gigantskih gestova nikako nije ideal barda koji hoće da eliniše život da bi se time mogla pojediniti samo njegova poezija. Pokušao je on da se prilagodjava, da se uteroje u norme i paradokse svoga gradjančkog sveta, da se snalazi u neuporedivo amoralnoj instanci koja je odredila i u sunovrat odvukla Crnjanskog (ne zaboravljamo svedočanstvo Marka Ristića iz njegova klasičnog eseja „Tri mrtva pesnika“!), ali je iza i posle svega ostao nesredjen, nezagrapan, kontradiktoran, gorak i očajan. „Pročiteći vi, dani senzualnosti, gordosti mladičiske, velikih drhtaja. Umoran od godišnjih vremena, od prijatelja, ograničenih koji su posnosti, od sopstvenih misli koji ma se neće pridružiti matematički oblik, izaći ćemo tako naglo iz života da će šum tkiva kao odeće još ostati za nama.“ Tako je pisao uletio 1924 godine, a tako je svakako morao misliti i dvadeset pet godina kasnije, pogodjen teškom sunčanicom, u Washingtonu, avgusta meseca, kada je daleka, beogradска Ratarska ulica još jednom bila dostojna poredjenja sa mlečnim putem, sa Golfskom stru

jom, sa rekama Afrike, sa tatuažima, sa voćem, i kada je jedna zemlja, koju je napustio kao tužnu, pretužnu agrarnu sirotinju, zadihao, dahtao, rugajući se sopstvenoj prošlosti krenula u industrijske traverze, asfaltne drume, u sopstvene automobile, frizide, sanitetske uređajev, u ideale svoje ekonomske autonomije. Sudbina Rastka Petrovića ima nešto od sudbine Odiseje, od sudbine očajnika. „Otkrivenja“ su bila njegov trijumf, a sve ono što je dolazio kasnije, bilo je kritiranje niz stepenice. Poetska ekstaza postajala je sve više hazard, a u tom nametnutom, buržoaski isforsiranom hazardu Rastko Petrović se morao ukazati kafkianski samopočušen prosjak lepote, čija brzina prolaznosti nije mogla da se meri nijednim vlasenjskim satom. Sudbinosni krik rodjenja i industrijska alegorija rodjenja, uopšte deterministički pokorenog i sačarenog pesnika i zato je biografija njegova isto toliko prosta, koliko i čudni životopsis Melvilova junaka Ahaba: preuzeo je tvrd, uvređen čovek akciju, koja se poklapa sa očajanjem, ali sa očajanjem, kao poentiranom pobodom. Nije preme tome lako smestiti Rastka Petrovića u školske čitanke, niti prepisivati ili novano postizati njegov osnovni stav. Sve što mu je prethodilo: Moderna, Modernistička književnost i sve što mu je paralelno dolazilo kao pokret (nadrealizam), osetilo je specifičnu i udarnu težinu tog stava, tog požrtvovanja, kakvog nije bilo u nas, u našoj poetpskoj civilizaciji uposte. Sama za sebe, „Otkrivenja“ su provala neizmerna, ali u njima se kreće, u njima mobilije savremenije čovek; Ajfelova kula ne vredi težinom svoga čelika, no znotraj radnika koji je podiže nebu pod oblake, u plavetnili, u nagonsku visinu i dubinu, svejedno. To je pesnišku nauk, to je rezultat njegovog slova i njegove alegorije, njegove poezije u taktvima koje pre svega volimo i moramo da nadjemo u „Otkrivenju“. Ljubav za život izruečuju je ovde reči kao šlepove srebre sa krvavim očnicima prstiju radnika, svih radnika, čiju je proletarsku tokatu propustio da vidi, a koja je ipak nadmoćno i gotonu iracionalno provallila u njegovu poeziju i odredila je u vi-

jefimija

I osečam tada da, k' o nekada, sama,
Nad nesrećom kobi što steže sve jače,
Nad plemenom koje obuhvata tama,
Stara Crna Gospa zapeva i plache...

MILAN RAKIĆ: „JEFIMIJA“

Vračali smo se sa Polja do kolena u noći. Svako je nosio po jedno ropstvo o pasu. Cutali smo kao pre rođenja, dok su nam među rebrima prebivali zli vuci i tek po neko davno svitanje.

Sećali smo se svojih drugova koji su već ove noći počeli da se pretvaraju u lepe cvetove, u božure i hajdučku travu, opora mirisa i meke duše koju će vetrovi odneti do budućnosti.

Nismo znali, nismo mi slutili. Sede hrastove šume su se savijale do naših mladih i klecačih kolena, a u visinama ni ptica, ni zvezda nije mirisala.

Šta sam imao da kažem kada je sve bilo rečeno u zlatku, u osipanju, u padanju carske glave? Ni Miloš, ni Ivan, ni Milan. Nisu imali šta da kažu jer su i oni rekli sve od sebe.

A tek On? A tek On, nad čijom sada kadifom i krunom s krstom, umorni vazduh, pun zlosluže prošlosti i lomljive, odmaru se. Šta je tek On tu mogao?

Ali, pogledajte, pod svećom i kadifom sedi ona, smerna i bleda, ona koja će najmanje od svih umreti. Nežne su joj ruke obložene zlatom i poštenjem. U ljubavi svojoj ni suzu da pusti. Vreme joj u srcu stalo, pa joj samoj svetlost na krilo ostavila. Sve svetlosti ove i negdašnje.

Jefimija plete pokrov Gospodaru, što sad mrtav sabre svoje i konjicu prebrojava. Gde ostaše, gde se uzidaše, a kule nigde da pokazuju svoje strane?

Kao prošlost sedi sama. U mladosti joj rastkova pletenice duge kao puti ibarski. Srebra i zlata joj se poklanjaju. Pred njom plakase divni gospodari i vojvode, a jake sluge sanjuše je u jaslastu pokraju konja.

Ništa tako ne postaje kao što njena mudrost. Ništa tako ne ostaće u srcu moma kao bol njen manastirski.

Ieto je gde sedi sada sa kandilom i zlatnim koncem u svom krilu. U vremenu sedi sama dok istorija joj se nemilosna seta izmedju srca i izmedju glave.

Vračali smo se tako, sa Polja do grla u noći. Šta sam imao da kažem kad je sve bilo rečeno u zalasku naše zvezde, u osipanju, u padanju carske glave, što sam imao kada je svako od nas nosio po jedno ropstvo o pasu.

Ipak, sećali smo se svojih drugova koji su već ove noći počeli da se pretvaraju u lepe cvetove, u božure i hajdučku travu, opora mirisa i meke duše, koju će vetrovi odneti sve o budućnosti.

b o j

Opet smo seli na obalu reke što zapljuškuje naš ostareli grad. Ogledaju se u njoj sivi i memljivi zidovi, više dragi no lepi. Ogledaju se i vlažne šume s one druge strane, i naši mlađi i tanki prsti što vremenu se i reci umiljavaju.

Ptiča proleti više glava i pismo odnese u Tvrđjavu. Onda nastane tajac i mi prste svoje izvadimo iz reke. Šaku svoju potom obrazu njenom priljubim.

Mir je u vazduhu i medju vrbama slepim. Bronzani vojnici na kapiji nahrani pticu zrveljiv i u vazduh je pusti sveleće.

Nemnog vreme zatim konjica kroz grad protutunji. Ubojne strele i sekire, kalpak i čuturica. Ovnjuško meso iz vojnikove krate cveće. Zastava i krst srebrni u ruci Boška mladog. Prasina gušta plantu i nebo vec se ne vidi.

A mi i dalje na obali smo reke, odani nežnom dobu što zile nam struju. Ljubav joj uvojke cele, a ona meni reči najtiše, najbolje sluti. U sluhu mi se bleda, kneginja što samo ljubav za obeđi sebi priprema, u sluhu mi se nužna za ovaj trenutak dura već sedam dana spremna.

Što plače, što plače ljubavi moja tužna? Što suze svoje kruši u krilo svoje nižeš.

Iz dna onog nebeskog golub opet doleće na rame bronzone strale. Za pticom krvavu strelu na bedem grada pade.

Vojnik i ovog puta zrveljiv pticu ponudi pa u nebo je pusti nebesku da opet bude.

Resko se slosimi vrata zlatnog dvora našeg. Pade u reku kula. Sebar se pred crkvom moli. Harač pred zemljom stade i masne podboči ruke. Lelek u srcu žene, a sneg na glavi starca. Ni oko da otvorim, ni u sluh da zavirim.

Kneginja moja bleda u krilo nežna mi pade, a reka teči jaše reka nasega roda...

Božidar TIMOTIJEVIĆ

še pravaca. Industriski volontarizam i sloboda formulacija Rastkova Petrovića dugo će čekati da joj se nadje zamena, iako je istorijski gledano i takodje voljeno, sasvim ogoljeno da se kralježanska ekstaza ona moćna tračeruva u našoj literaturi, koja je uspela da bude socijalna u negocijama i socijalistička u afirmacijama, da bude uteha za stotine nesrećnih, nesređenih i žrtvovanih pesnika.

Rastko Petrović je jedinstven kao što je jedinstvena industrijska epoha u kojoj njegove suze postaju basnoslove i nadmoćne pesničke. Otisci poslednjih rukopisa, koje je posvetio prijateljima mornarima na Korčuli, nisu izbrisani:

„Zato te nočas ja obznanjam toliko i za svedočanstvo Svetu“

Milosav MIRKOVIĆ

* Socijalna svest Rastkove poezije i poetike uopšte sintetička je i sentimentalna ali nije izdiferencirana, nije opredjeljena: sve što golemo oseća u Ijudima, što beleži akcije ne u parku koksara, u pomorjnoj vatri vrlinice, a u ono na prisutnosti slobodnog i nezavisnog poeta, ostavlja neposredno i najljepši poetski albili pred socijalnom realnošću za kojom su tako urgentno požurili nadrealisti ne bez rezultata, vodile i ne bez rezultata u jednoj realističkoj socijalističkoj bilansu vrednosti.